

COMMON LAW'DA MAHKEMELERİN YARGI YETKİSİ

Yazan: Prof. E. E. Cheatham

Çeviren: H. BELBEZ

Bu gün sizlerle görüşmek istediğim mevzu, *common law*'da mahkemelerin yargı yetkisidir. Bu görüşmemizde esas itibariyle Amerika Birleşik devletleri hukuku üzerinde durulacak; fakat amerikan hukukunun menşeyini teşkil etmesi ve ayrı ve müstakil tekâmülü sırasında amerikan hukukuna nazaran dikkate şayan tezatları muhtevi bulunması itibariyle ingiliz hukukundan da bahsedilecektir.

Mahkemelerin yargı yetkisini ele almadan önce umumî olarak yargı yetkisi mefhumu üzerinde kısaca durmak faydalı olacaktır. Yargı yetkisi *common law*'ın en şümüllü mefhum ve terimlerinden biridir. Bu mefhum, resmî bir şahıs veya makam tarafından yapılan tasarrufların (muamelelerin) hukukan müessir olması için lüzumlu olan unsurlarla ilgilidir. Yargı yetkisinin mevcudiyeti bütün bu lüzumlu unsurların mevcudiyetini gösterir; onun bulunmayışı ise bu unsurlardan bir veya bir kaçının da bulunmadığına delâlet eder.

Resmî tasarruflar mütenevidir ve amerikan hukukunun tarihinde yargı yetkisinin bulunmayışından, her türlü resmî makamların tasarruflarına karşı bir meydan okuma yolunda istifade edilmiştir. Birleşik Devletlerin Anayasasının V inci ve XIV üncü tâdillerinde ve Birleşik Devletleri teşkil eden Devletlerin Anayasalarında derpiş olunan "mâkul hukuk metodlarına uygun olarak (*Due Process of Law*)" ifadesi, yargı yetkisi olmadıkça resmî tasarrufların yapılamıyacağı lüzumunu tesbit için kullanılmıştır: "..... ve hiç kimse mâkul hukuk usulleri dışında hayat, hürriyet ve mülkünden mahrum kılınmayacaktır." Bu suretle bu konunun Birleşik Devletlerde sadece bir usul meselesi cimayıp, esas hakların bir kısmı olduğu görülür. Son seneler zarfında bundan teşriî kuvvetin, icraî kuvvetin, idarî ve askerî makamların ve mahkemelerin tasarruflarına karşı gelmek için istifade edilmiştir.

Yargı yetkisinin esaslı unsurlarından biri, alâkalı şahıs veya şey ile resmî tasarrufu mevzuubahis olan Devlet arasında, bizzat orada bulunmak veya ikametgâhı orada olmak gibi veyahut sair her hangi bir şekilde yakın bir alâka ve irtibatın bulunması lüzumudur. Bu irtibatın bulun-

ması lüzumu kanunlar ihtilâfı meselelerine meydan verir ki, bundan da umumiyetle yargı yetkisi diye bahsedilmektedir. Bu meseleler her türlü resmî tasarruflara taallûk edebilir. Biz burada teşriî kuvvet veya icra kuvvetinin tasarruflarından bahsetmiyerek sadece mahkemeleri işgal eden meselelere temasla iktifa edeceğiz.

Bir devletin mahkemeleri, münferit hâdiselerde tarafların haklarını tesbit etmek üzere kurulmuşlardır. O hâdisenin tarafları ile mahkemenin bulunduğu devlet arasında esaslı bir irtibat noktası mevcut olmadıkça dâvalıyı kendisini müdafaaya zorlamak ona karşı büyük bir haksızlık teşkil eder ki, bu takdirde yargı yetkisi mevcut değildir, demektir (1). Binaenaleyh bu sahada mahkemelerin yargı yetkisi konusu, bir Devletin mahkemeleri tarafından verilecek kararlar bakımından ehemmiyeti haiz olan kanunlar ihtilâfı irtibat veya unsurlarıyla ilgilidir. Araştırmamızın konusu umumî olarak diğer bir şekilde de ifade olunabilir: Mahkemelerin yargı yetkisine taallûk eden hukuka göre mahkemelerin bir yabancı aleyhine açılmış bir dâvaya bakabilmeleri için o yabancı ile o Devlet arasında ne gibi bir münasebet ve irtibatın bulunması lâzım ve kâfidir? Amerika Birleşik Devletlerinden başka onu terkip eden kırk sekiz mustakil Devletin ve Birleşik Devletten başka bu kırk sekiz Devletin de anayasaları ve kanunlarının bulunması yüzünden bu mesele muğlak bir mahiyet arzeder. Bu meseleyi mücerret olarak münakaşa etmektense, bunu bugün tatbikatla uğraşan bir avukata sorulması muhtemel ve müşahhas meseleler şeklinde ele alacağız.

Bir türk avukatı olan Sizin New - York'da bulunan birisiyle ticarî münasebetlere girişmiş olan türk müşteriniz bulunduğunu farz edelim. Bu münasebetler karşılıklı olarak tatmin edici olmamıştır ve her iki taraf da diğerinin kendisine karşı zarar ve ziyanla mükellef olduğunu iddia ve mahkemeye müracaatla tehdit etmektedir. Türk müşteriniz New-Yorkta bulunan başka amerikalılarla da iş münasebetlerine girişmek ve muhtemel olarak iş için veya eğlenmek maksadiyle Amerika'yı ziyaret etmek arzusundadır. Müşteriniz, amerikalının Türkiyede hiç bir malı bulunmadığı için Türkiye'de elde edeceği ilâmı infaz ettirmek üzere Amerika'ya göndermek mecburiyetinde olmasına rağmen, amerikalıyı Türkiyede dâva etmeği de istemektedir. Müşterinizin size soracağı ilk sual şu olacaktır: "Amerikalı beni Amerika'da dâva edebilir mi ve Amerika'ya yapma-

1. Yargı yetkisi diye tercüme edilen "jurisdiction" Amerikan hukukunda da. ha başka manalarda da kullanılır, ancak bunları burada münakaşa etmeğe lüzum görmüyoruz.

yı tasarladığım seyyahat veya başka amerikalılarla iş münasebetlerine girişmekliğim beni dâva edebilmesi imkânlarını arttırır mı? İkinci suali de şu olacaktır: Amerikalıyı Türkiye'de dâva eder ve aleyhine bir ilâm elde edersem, amerikan makamları bunu tenfizden imtina ederler mi?"

Amerikan hukukuna göre bu suallerden her biri mahkemelerin yargı yetkisine temas eder. Arasına türk müşterinizin Londra'da bulunan bir İngilizle olan müşabih ticarî münasebetlerinden mütevellit ve buna benzer yargı yetkisi meselelerine de temas edeceğiz. Şimdi ilk önce Amerikada Türk'e karşı açılmasından korktuğumuz dâvayı ele alalım. Türk iş adamı Amerika Birleşik Devletlerine gider veya bilfarz Kanada'ya yapmakta olduğu bir seyahat münasebetiyle Birleşik Devletlerden sadece geçerse, kendisi orada dâva edilebilir. Bir kimsenin bir Devletin hudutları içinde bulunması halinde o Devletin o kimse hakkında yargı yetkisini haiz olacağı *common law*'ın en esaslı prensiplerinden biridir. O şahsın mevcudiyeti tamamiyle arızî ve geçici olsa bile yargı yetkisi mevcuttur ve dâvetiye o şahsa o memleketin hudutları içinde tebliğ edilmiş olmak şartıyla, dâva neticesinde elde olunacak ilâm muteber ve muhkem bir ilâmdır. *Common law*'ın henüz doğmakta olduğu devirlere kadar geri giden bu görüş hayatiyetini bu gün dahi muhafaza etmiştir. Bu görüş Amerika'nın en büyük yargıçlarından biri olan *Holmes*'i, "yargı yetkisinin esası fiziki kuvvettir" sözünü kullanmaya sevk etmiştir (2). Bir Amerikan mahkemesi, yargı yetkisini geçici olarak İngiltere'de bir otelde kalan bir yabancıya orada tebligat yapılmış olması keyfiyetine istinat ettiren bir İngiliz mahkemesinin ilâmını tanımış ve tenfizi için karar vermiştir (3). Daha aşırı bir hâdise de, Amerikan Devletlerinden birinin mahkemesi, o Devlet sâkinlerinden olmıyan ve Kanada'dan Birleşik Devletleri teşkil eden devletlerden bir diğerine gitmekte olan dâvalıya, o Devletin limanlarından birinde bulunan bir İngiliz gemisinde tebligat yapılmış olması halinde kendisini yetkili saymıştır (4). Türk avukat müşterisine hiç şüphesiz şu tavsiyede bulunacaktır: "Amerikaya giderseniz orada dâva edilmek ihtimalini de göze almalısınız. Zira sizin orada bulunmanız mahkemelere Amerikan anlamında yargı yetkisi bahşedecektir".

Müşteri Amerika'ya gitmek istemediğini, fakat başka amerikalı iş adamlarıyla iş yapmaya devam etmek arzusunda olduğunu söyleyebilir. Bu takdirde, kendisinden memnun kalmamış olan sabık müşterisi ve iş ortağı kendisini orada dâva edebilir mi? Eğer Türk müşteriniz bir şir-

2. *Mc Donald v. Mabel*, 243 U. S. 90 (1917)

3. *Fisher v. Fielding*, 67 Conn. 91 (1895).

4. *Peabody v. Hamilton*, 106 Mass. 217 (1870)

ket ise, bu takdirde Amerika'da yapmış olduğu işlerden doğan her hangi bir mesuliyetten dolayı orada dâva edilebilir. Filhakika, amerikan hukukuna göre bir şirket üzerindeki yargı yetkisi o şirketin "iş yapmış", yani mütevali, seri halinde bir takım muameleler yapmış olması keyfiyetine dayanır. Fakat şayet Türk müşteri hakiki bir şahıs ise, yargı yetkisinin onun iş yapmış olması esasına dayanıp dayanmayacağı meselesi Birleşik Devletlerde henüz halledilmiş değildir.

Birleşik Devletlerde kanunlar ihtilâfı hukukunun ne kadar muğlâk olduğuna burada bir kere daha işaret etmek isterim. Amerikan hukucusu iki grup hukuka müracaat zorundadır. Bunlardan biri, Birleşik Devletin Anayasasıdır ki, bu "makul hukuk usullerine uygun olarak" ifadeyle münferit Devletlerin selâhiyetlerinin hudutlarını çizmekte ve bu da onların mahkemelerinin yargı yetkisini tayin etmektedir.

Diğeri de Devletlerden her birinin kanunlarıdır ki, bunlar da Anayasa ile çizilmiş hudutlar dairesinde Devletlerin yapabileceklerini tâyin etmektedir. Bu sonuncu kaidelere de her ne kadar çok kere şaşırtıcı bir ifade ile yargı yetkisi kaideleri denmekte ise de, bunlara mahkemelerin selâhiyetleri hakkındaki hükümler demek daha isabetli olur. Biz burada mahkemelerin selâhiyetleri hakkındaki kaidelerle alâkadar değiliz.

Ajanları marifetiyle Amerika'da iş yapan Türk tâcire avdet edecek olursak, kanaatimizce, Anayasaya nazaran onun hakkında yargı yetkisi mevcuttur ve Devletlerden bazıları da kendi mahkemelerini onun aleyhine açılacak dâvalara bakmaya selâhiyetli kılacak kanunlara maliktirler.

Mamafih müşteriniz yargı yetkisi hakkındaki hukuku bu derece garip olan bir memleketi ziyaret etmek ve o memleketle iş yapmak istemediğini ve bu can sıkıcı meseleden başka Amerika ile hiç bir iş münasebetine girişmemiş olduğunu söyleyebilir. Bir tek amerikalı ile yapmış olduğu iş dolayısıyla Amerika'da dâva edilip edilemeyeceğini öğrenmek isteyebilir. Şayet bir mukavele ile orada dâva edilmeyi kabul etmişse, cevap açık olarak evettir; zira dâva olunabilmek hususunda önceden muvafakat edilmesi yargı yetkisini tesis eder. Şayet böyle bir muvafakat yoksa, cevap yine aynı derecede açık, yani hayırdır; zira, mücerret olarak, bir yabancının bir Amerikalı ile bir iş için bir mukavele yapmış olması keyfiyeti - velevki o mukaveleden doğan mesuliyetler hakkında dahi olsa - amerikan mahkemelerine onun hakkında yargı yetkisi bahşetmez. Son 20 yıl içinde bir devletin mahkemelerinin o devlette işlenmiş bir fiile müsteniden yargı yetkisini haiz olacağı fikri amerikan hukukunda bir gelişme kaydetmiştir. Bu gelişmenin başlıca âmili otomobildir. Milyonlar-

ca otomobilin her gün birden çok devletin hudutlarını aşması ve önlenmesi imkânsız bir şekilde binlerce kazanın meydana gelmesi karşısında yargı yetkisini tanzim eden hukukta değişiklik yapılması zaruri görülmüştür. Devletlerden birinde, meselâ *Pennsylvania*'da sakin biri otomobiliyle diğer bir devlete, meselâ *New - York*'a geçer ve orada kaza neticesinde bir *New - York*'luyu yaralarsa, derhal *Pennsylvania*'ya dönerek kazanın meydana geldiğini *New - York* devletinin yargı yetkisi dışına çıkmış olur. Bu haksızlığı ortadan kaldırmak için *New - York*'un orada vukubulan kazadan mütevellit dâvalarda *Pennsylvania*'lı hakkında yargı yetkisini haiz olacağı kaidesi gelişmiş ve bu suretle dâvalı orada bulunmasa dahi haksız fiil dâvasının *New - York*'ta açılması ve bu dâvaya bakılması mümkün olmuştur (5). Bu tekâmül diğer sahalara da tatbik edilmiş ise de, bir akde riayetsizlik haline teşmil edilmemiştir. İngiliz mahkemeleri, Londra'daki İngilizle iş yapmış olduğunu farzettiğimiz Türk iş adamı hâdisesinde de yargı yetkisini haizdir. İngiltere Yüksek Mahkemesince tesis edilmiş bulunan kaidelerde itina ile tesbit edilmiş öyle hükümler mevcuttur ki, bunlara göre İngiliz mahkemeleri memleket dışında veya kendi ifadeleriyle "yargı yetkisi dışında" bulunan kimselere karşı açılmış dâvalara da bakabilir. Bu hükümler, İngiltere'de in'ikad etmiş veya İngiltere'de ikamet ve seyahat eden bir ajan tarafından yapılmış olan âkidler veya İngiliz hukukunun tatbik olunacağına dair şartları ihtiva eden akitler veyahut da İngiltere'de ihlâl edilmiş budlunan akitler dolayısıyla açılan dâvalara da şamildir.

Dâvacının bir Amerikalı oluşunun Amerikan mahkemelerinin yetkisi üzerinde müessir olmayacağını da müşterinize temin edebilirsiniz. Bazı memleketlerde, o memleket tebalariyle münasebete giren yabancılar hakkında mahalli mahkemelere yargı yetkisi bahşeden kaidelerin mevcut olduğu malûmdur. Fakat Amerika Birleşik Devletlerinde böyle bir kaide cari değildir.

Mütecessis ve musir olan müşteriniz, suallerini şimdi de başka bir istikamete tevcih etmektedir. Onun şimdi öğrenmek istediği, Birleşik Devletlerde dâva açan bir dâvacının, orada bulunan mallarına el koyup koymıyacağıdır. Şayet Türk müşterinizin Amerikadaki şu veya bu ajanı tarafından muhafaza edilmekte olan gayrimenkulleri veya sair maddi malları bulunursa, bunların mevcudiyeti onun hakkında Amerikan mahkemelerinin yargı yetkisini tesis eder. Mamafih burada şöyle bir farkı gözetmek lâzımdır: Bu gibi malların mevcudiyeti Amerikan mahkemeleri-

5. Başlıca karar *Hess v. Pawloski*'dir, 274 U. S. 352 (1927).

ne bu malları haczederek gelirlerini Amerikalı dâvacıya vermek yetkisini bahşeder. Fakat diğer bazı memleketlerde câri olan kaidenin aksine olarak, malların mevcudiyeti, orada bulunmayan yabancıya şahsını dâva etmek hakkını Amerikan mahkemelerine bahşetmez. Elde olunacak hüküm dâvalının Amerikada bulunan ve o mahkemede açılan dâvaya mevzu teşkil eden mallarına teveccüh eden, şibih - aynî = *quasi in rem* bir hükmüdür. Yoksa onun şahsına teveccüh eden umumî bir ilâm mahiyetinde değildir.

Türk iş adamına diğer malları, yani başkalarından olan alacakları şeklindeki gayri maddî malları hakkında vermek mecburiyetinde kalacağınız malûmat memnun edici olmayacaktır. Bu hususta Amerikan kaide-lerine sadece hayret etmekle kalmıyacak, kendisini haksız bir muameleye maruz bırakılmış hisedecektir. Zira bu müşterinin, Amerikan mahkemelerinin yargı yetkisine tâbi bir kimseden olan bir alacağı, Amerikalı alacaklısı tarafından, ihtiyatî haciz diye ifade edebileceğimiz *garnishment* usulü ile haciz olunabilir. Yine yalnız mala teveccüh eden bu usulde de gayri maddî mallar da tıpkı maddî mallar gibi muamele görür. Borcun da bir makarri olduğu farzedilmekte ve Türk müşterinize borçlu olan bu şahsın dâva edebileceği her yerde bu alacağın da haczolunabileceği kabul edilmektedir. Kısacası, Amerikalı dâvacı, orada bulunmayan Türk hasmının borçlusuna: "Alacaklına olan borcunu bana öde, bunu onun bana borçlu olduğunu iddia ettiğim meblâğa mahsup edeceğim." der.

Amerikada bu hususta emsal teşkil eden en ehemmiyetli bir karar da, *Maryland* Devletinde sakin olan bir kimse, diğer Devletlerden biri olan *North Carolina* sekencesinden olan ve muhayyel dâvamızda Türk müşteri gibi, mesul olduğunu inkâr eden ve kendi devletinde kalan bir kimseden bir alacağı olduğunu iddia etmiştir. Bu ikinci şahsın, yine *North Carolina*'lı olan bir borçlusunu kısa bir yolculuk için *Maryland*'a gidiyor ve yukarıda zikri geçen birinci alacaklının ihtiyatî haciz talebiyle karşılaşılıyor; bu tâkibat neticesinde de *North Carolina*'daki alacaklısına olan borcunu *Maryland*'daki alacaklıya ödüyor. *North Carolina*'lı alacaklıki bunun Türk müşterinin durumunda olduğunu bir kere daha hatırlıyalım - müşterek devletleri olan *North Carolina*'da borçlusunu dâva ettiği zaman, bu borcun yabancı bir devlet olan *Maryland*'da yapılan takibat neticesinde ödenmekle sukut etmiş bulunduğu müdafaasıyla karşılaşılıyor. Birleşik Devletlerin Yüksek Mahkemesi bu müdafaayı tasvip ile kararını tasdik etmiştir. Zira borçlu olan ve ihtiyatî hacizle takip olunan kimse, *Maryland*'da bulunmakla, bu devlet mahkemelerinin ihtiyatî haciz

hakkında bir karar vermek hususunda yargı yetkisini haiz oldukları kabul edilmiştir (7).

Bundan şu garip netice çıkmaktadır ki, ihtiyatî haciz bakımından bir alacağın "makarrı" borçlu nereye giderse, orasıdır. Amerikalı dâvacının bu dâvasına borçlusu olduğunu iddia ettiği kimse hazır olmaksızın da bakılabileceğinden, bu hususta kendisine bir ihbar yapılmasına rağmen bu vaziyet Türk müşterimiz için büyük bir külfet teşkil eder; kendisini ya müdafaa için Amerikaya gitmek veyahutta haciz takibatı neticesinde aleyhine bir karar verilmesi tehlikesini göze almak zorunda kalır.

Buraya kadar Türk müşterinizin Birleşik Devletler'de dâva olunabileceği halleri ve usulleri göstermiş oldum. Amerikan kaidelerinin haşinliğini bir dereceye kadar bertaraf edecek tahditler ve takyitler mevcut mudur? Böyle bir takım tahdidat vardır. Bunların bir kısmı da filhakika Türk hukukuna müstenittir. Türk müşterinizin Amerikada malları yaksa, Amerikalı dâvacı ilâmını infaz için Türkiye'ye göndermek zorunda kalacaktır. Türk mahkemeleri böyle bir ilâmı tanıyarak infazına karar verecek mi, yoksa kendi anlayışlarına göre Amerikan mahkemelerinin yargı yetkisini haiz olmadığını ileri sürerek ilâmın tenfizi cihetine gitmiyecekler midir? Türk hukukuna göre bu sualleri cevaplandırmak size düşer.

Amerikan kaidelerinin sertliğine karşı Amerikan hukukunda da bazı tahditler vardır. Bu tahditlerden birisi *New - York*'un ve diğer bazı Amerikan devletlerinin hukukunda birleşmiş bulunan *forum non conveniens* yani mahkemenin elverişsizliği doktrindir. Bu doktrine göre şayet dâvanın o mahkemede görülmesi ciddi olarak elverişsizse mahkeme, dâvalının talebi üzerine o dâvayı rüiyeti reddedebilir. Birinci dünya harbinden sonra tahaddüs eden bir dava buna canlı bir misaldir. Bir *New-York* sigorta şirketi harpten önce Almanya'da Alman mark'ı ile ödenmek üzere hayat sigortası poliçeleri tanzim etmiştir. Poliçe hâmilleri, Alman hukukunca tazminat meblâğı hususunda konmuş olan kayitlerden kurtulmak için Birleşik Devletlerde dâva açmışlar ve dâva yeri olarak da Amerikanın Pasifik sahillerinde olup şirketin *New - York*'taki merkezinden 3000, mukavelelerin yapıldığı Almanya'dan ise 6000 mil mesafede bulunan *Oregon* Devletini seçmişlerdir. Sigorta şirketi *Oregon*'da da iş münasebetlerine girişmiş bulunması itibariyle yukarıda izah ettiğimiz mânada bu sigorta şirketi hakkında yargı yetkisi mevcuttu. Bununla beraber dâvalı şirket, dâva yerinin uygunsuz ve elverişsiz olduğunu ileri sürmüş ve mahkeme de bu def'i varit görerek dâvayı reddetmiştir (8). İngiliz hukukun-

7. *Harris v. Balk*, 198 U. S. 215 (1904).

8. *Heine v. New-York Life Insurance Co.*, 45 F. (2 d.) 426.

daki tahditler Amerikan hukukundakilerden daha şümulüdür. Yukarıda zikri geçen Yüksek Mahkeme tarafından vaz'olunmuş kaidelere nazaran mahkemeye muayyen hallerde memleket dışında bulunanları da dâvet etmek selâhiyeti tanınmıştır. Şu kadar ki, mahkeme buna karar verirken hakkaniyete uygun ve taraflar için elverişli olup olmadığını mülâhaza edebilir. Mamafih profesör *Cheshire* dâva ikame olduğu sırada dâvalının İngiltere'de bulunması halinde böyle bir imtiyazdan istifade edemeyeceği kanaatindedir (9).

İhtiyatî haciz ile ilgili diğer bir tahdit de Türk hukukuna göre mevzu bahis olabilir. Türk müşterinize borçlu bulunan ve borcunun haczi mevzu bahis olan kimsenin de Türk olduğunu ve Türk mahkemelerinin bu hâciz hâdisesinde Amerikan ilâmını tanımadıklarını ve Türk müşterinizin borçlusuna karşı açtığı dâvada o ilâma müsteniden yapılmış tediye neticesinde borcun sukut etmiş olduğu yolundaki müdafaayı kabul etmediklerini farzediniz. Bu tahminlerim yerinde ise, Amerikan mahkemeleri haciz kararını vermekten imtina edeceklerdir; zira aksi takdirde borçlu olan Türk iki kere tediyede bulunmak durumuna düşecektir.

Müşteriniz, üçüncü bir tahdit olarak, ihtilâf vukuunda Amerikalının diğer tarafı Amerikada veya herhangi bir yerde değil, ancak Ankara veya İstanbuldaki bir mahkemede dava edebileceği yolunda mukavelede mevcut hükme işaret edebilir. Müşterinizin bu ikazı ne kadar tabii olursa olsun, isabetli deyildir; zira Amerikan hukukuna göre, muayyen bir mahkemeden başka bir yerde dâva açılmıyacağı yolundaki şartlar hüsnü telâkki edilmemekte ve muteber sayılmamaktadır. (Böyle olmasına rağmen bir hâdisede böyle bir şart İtalyan bestekârı *Mascagni*'yi bir Amerikan mahkemesinde dâva edilmekten kurtarmıştır). Diğer taraftan Türk müşteriniz mukaveledeki bir tahkim şartına istinat edebilirse, bu teklifi Amerikan Devletlerinin pek çoğunun kanunlarına göre yerindedir. Şayet mukavelede ihtilâf vukuunda işin hakeme havalesi kararlaştırılmış ve taraflara mahkemeye müracaat hakkı tanınmamış olursa, böyle bir şart bu kanunlar tarafından muteber addedilmekte ve o mukavele dolayısıyla açılan davada bunun defan dermeyanı kabul edilmektedir. Tahkim şartına muayyen bir mahkemeyi selâhiyetli kılan selâhiyet şartından daha çok kıymet verilmektedir.

Mahkemelerin yargı yetkisini bir Türk müşterinin bir Türk avukata sorabileceği sualler zaviyesinden münakaşa ettik. Şimdi de bu münakaşadan çıkarabileceğimiz neticeleri umumî kaideler halinde hülâsa etmek istiyoruz.

9. *Cheshire, Private International Law*, 3. tabı (1947) 150/151.

Common law, dâvanın ikame veya rüiyet olduğu sırada dâvalının o memlekette bulunmasının yargı yetkisinin esaslı unsurlarından biri olduğu içtihadı ile başlamıştır. Bu unsurun kendi başına çok dar olduğu görülmüş ve buna, İngilterede mahkemeler tarafından vazolunan kaidelerle sür'atle, Amerikada ise daha mahdut kanunlarla daha yavaş olarak munzam bir takım irtibat noktaları daha ilâve edilmiştir. Bu gün, dâva edebilmek hususunda önceden vâki muvafakat, ikametgâh, bir şirketin iş münasebetlerine girişmiş olması ve bazı hallerde münferit bir fiilin vukuu gibi vakıalar da bunların şümulü içine almıştır. Diğer taraftan, yargı yetkisinin bir dâvanın ikamesi sırasında orada bulunması keyfiyetine istinat ettirilmesinin müşkilât ve haksızlığa sebebiyet verdiği hissedilmiş ve hiç değilse Amerikada, tatbik olunduğu takdirde müşkilât ve külfetler doğurması halinde bu yargı yetkisinin ret ve inkâr olunabileceği yolunda kaideler gelişmiştir. Amerikan hukukçusu yargı yetkisine müteallik bu muğlâk kaidelerle uğraşmak zorundadır. Ve müşterisi Amerika ile iş yapan Türk avukat da bunları nazarı itibara almakla mükelleftir.